

Wojciech Góralski

"Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego : studium teologicznodogmatyczne", Czesław Rychlicki, Płock 1997 : [recenzja]

Ius Matrimoniale 3 (9), 229-234

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Ius Matrimoniale
3 (1998)

Ks. Czesław Rychlicki. Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologicznodogmatyczne. Płocki Instytut Wydawniczy. Płock 1997 ss. 405.

Płocki Instytut Wydawniczy wydał bardzo starannie i efektownie pracę ks. dra hab. Czesława Rychlickiego, wykładowcy teologii dogmatycznej w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku i dyrektora Punktu Konsultacyjnego Wydziału Teologii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (mieszczącego się w Płocku), poświęconą doniosłej kwestii teologicznej, jaką jest sakramentalność małżeństwa. Zajmuje ona zresztą doniosłe miejsce również w hierarchi problemów stanowiących obszar zainteresowań kanonistów. Należy wyrazić uznanie Autorowi za podjęcie tej niezbyt często uwzględnianej w refleksji teologicznej czy kanonistycznej tematyki. Tym bardziej, że brak większego zainteresowania się sprawą sakramentalności małżeństwa widać zarówno u autorów katolickich, jak i w badaniach ekumenicznych.

Temat jest tym więcej aktualny, że Sobór Watykański II zwrócił uwagę na to, że sakramentalność małżeństwa nie sprowadza się do uświęcania funkcji rodzicielskiej i wychowawczej małżonków sięgając znacznie głębiej. Istota bowiem sakramentalności wyraża się w przyjęciu przez samo przymierze małżeńskie wartości i godności sakramentalnej we wspólnocie kościelnej.

Studium ks. dra hab. Rychlickiego przedstawia syntezę doktryny o małżeństwie chrześcijańskim w jego wymiarze sakramentalnym. Prezentując tę syntezę Autor próbuje ukazać związek zachodzący pomiędzy małżeństwem naturalnym i jego strukturą sakramentalną. Rozpatrując rzeczywistość małżeńską na różnych etapach historii zbawienia przekonująco wykazuje, że naturalne elementy umowy małżeńskiej (miłość małżeńska, cielesność, akt woli stanowiący tzw. zgodę małżeńską) nie są wyłącznie zwykłymi warunkami przyjęcia sakramentu, lecz składają się na istotną strukturę znaku sakramentalnego i jego trwałego urzeczywistnienia jako sakramentu.

Mając świadomość, że podjęte badania winny zmierzać do poszukiwania przede wszystkim elementu dogmatycznego, Autor próbuje odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób chrześcijańska świadomość natury małżeństwa – równoległe do czysto ludzkiej oceny sytuacji – prowadziła stopniowo do nakreślenia w języku dogmatyki idei małżeństwa zawartej w Objawieniu.

Praca składa się z czterech rozdziałów. Punktem wyjścia dla refleksji Autora jest kwestia przymierza małżeńskiego w Objawieniu biblijnym. Stanowi ona przedmiot rozdziału pierwszego. Ks. Rychlicki próbuje uzyskać na podstawie Objawienia Starego i Nowego Testamentu to wszystko, co przesądza o antropologicznym i zbawczym wymiarze małżeństwa. Jest to rodzaj syntezy teologiczno-biblijnej. Autor wydobywa tutaj z Pisma Świętego właściwy obraz małżeństwa, jaki można dostrzec w zamyśle Stwórcy. Wskazuje następnie, że Nowy Testament potwierdził zbawczą wartość małżeństwa jako daru stworzonego przedstawiając go jako rzeczywiste odtworzenie w życiu małżonków przymierza łaski pomiędzy Chrystusem i Kościołem. Pogłębiona refleksja teologiczna nad fragmentem Listu św. Pawła do Efezjan (5, 21–33) pozwala spojrzeć na zrozumienie małżeństwa jako przymierza. Słusznie Autor podkreśla, że w długiej i trudnej dyskusji nad naturą małżeństwa zawsze występował jako wątek przewodni charakter znaku – sakramentu. Zwraca przy tym uwagę, że punktem wyjścia dla doktryny sakramentalnej o małżeństwie jest głęboka rzeczywistość kryjąca się w pojęciu „misterium”, choć pojęcie to nie może stanowić racji dla sakramentalności małżeństwa. Należy jej bowiem poszukiwać w całej perykopie Ef 5, 21–33. Postrzegając małżeństwo w relacji do przymierza Chrystusa z Kościołem egzegeza katolicka, zauważa ks. Cz. Rychlicki, dochodzi do wniosku, że miłość Chrystusa do Kościoła pozostaje źródłem miłości małżeńskiej, czyli źródłem łaski, co przesądza o świętości i godności sakramentu.

W rozdziale II Autor ukazuje sakramentalność małżeństwa w relacji do przymierza w świetle piśmiennictwa wczesnochrześcijańskiego. Swoją uwagę badawczą skupia więc na elementach doktryny i nauczania Ojców Kościoła, w których uwypuklono ideę sakramentalności małżeństwa. Trafnie ks. Rychlicki zauważa, iż podczas gdy Pismo Święte rozpatruje problem sakramentalności umowy małżeńskiej w aspekcie przymierza Boga z człowiekiem, to w pismach Ojców Kościoła, w których troska moralna przeważa nad spekulacją teologiczną, sakramentalność małżeństwa wiąże się z ideą związku ludzkiego małżeństwa z przymierzem Chrystusa z Kościołem.

Prezentując myśl patrystyczną Autor ukazuje jej kontekst historyczno-doktrynalny (małżeństwo chrześcijańskie w kręgu kultury grecko-rzymskiej oraz heterodoksyjna nauka o małżeństwie, wobec której stanęli ojcowie Kościoła). Czytelnik spotyka się następnie z wnikliwą analizą reprezentatywnych wypowiedzi Ojców Kościoła Wschodu i Zachodu, co pozwala na zorientowanie się, w jaki sposób interpretowano i przeżywano ideę małżeństwa w Kościele pierwotnym. Dużą wagę Autor przywiązuje do nauki św. Augustyna wykazując, że pozostaje ona źródłem inspiracji do badań, m.in. w zakresie sakramentalności małżeństwa. Naukę tę prezentuje w sposób

godny uznania. Podkreśla m.in., że biskup Hippony był pierwszym pisarzem chrześcijańskim, który uznał konieczną i logiczną relację pomiędzy sakramentem małżeństwa a jego nierozzerwalnością (nierozzerwalność wypływa z sakralności małżeństwa). Sakrament małżeństwa jest – według Augustyna – rzeczywistością odnoszącą się przede wszystkim do oblubieńczej miłości Chrystusa i Kościoła. Mistyczny związek Chrystusa i Kościoła zostaje odtworzony w nierozzerwalnym związku małżeńskim mężczyzny i kobiety. W pełni usprawiedliwiony wydaje się zabieg metodologiczny ks. Rychlickiego usiłującego „wydobyć” z pism Augustyna wszystkie elementy z sakramentologii ogólnej i zaaplikować je do małżeństwa.

Przedmiotem rozdziału III jest średniowieczna teologia małżeństwa, przy czym i tutaj ograniczono się do autorów najbardziej reprezentatywnych. Autor stara się ukazać, jak w epoce następującej bezpośrednio po Ojcach Kościoła teologowie rozwijali naukę o małżeństwie chrześcijańskim jako sakramencie, wypracowując odpowiednią terminologię, która przetrwała do dziś. Rozwój ten nastąpił w okresie od XI do XIV w. na gruncie scholastyki. Problematyka teologiczna poruszana w okresie wczesnej scholastyki pozostawała niejako wypadkową spotykających się ze sobą myśli patrystycznej i rodzącego się myślenia prawniczego. W szczególności dostrzeżono wówczas problemy: określenia istotnego momentu, w którym powstaje małżeństwo chrześcijańskie, wskazanie celów małżeństwa, ustalenia relacji pomiędzy małżeństwem i łaską.

W pierwszej części rozdziału czytelnik zapoznaje się z kwestią sakramentalności małżeństwa w doktrynie Kościoła niepodzielonego, przy czym ukazane zostają różnice występujące pomiędzy teologią małżeństwa Wschodu i Zachodu, m.in. w odniesieniu do szafarza sakramentu. Autor wyjaśnia, że teologia zachodnia, nawiązująca w dużej mierze do mentalności arystotelesowskiej, uwypuklała zawsze walor małżeństwa jako rzeczywistości ziemskiej opierając tym samym sakramentalność małżeństwa na akcie zgody małżeńskiej będącej przyczyną sprawczą związku małżeńskiego. Przyjęcie, że szafarzami sakramentu są sami małżonkowie, a kapłan jest jedynie świadkiem kwalifikowanym (urzędowym), zdaje się tutaj bardzo wyraźnie akcentować przyczynowość człowieka w udzielaniu łaski. Natomiast w tradycji wschodniej, ukształtowanej w znacznym stopniu na myśli platońskiej, akcentuje się bardziej darmowy charakter łaski, wyrażający się w błogosławieństwie Kościoła. Interesujące są wywody Autora na temat sakramentu małżeństwa w najstarszej tradycji bizantyńskiej a także najstarszej tradycji syryjskiej.

W części drugiej rozdziału zostało zaprezentowane małżeństwo w doktrynie scholastyki: istota naturalnego związku małżeńskiego; sakramentalna natura związku małżeńskiego. W obrębie punktu pierwszego szczególną

uwagę przyciągają wywody ks. Rychlickiego na temat istoty związku małżeńskiego, w szczególności w odniesieniu do słynnego sporu szkoły bolońskiej i szkoły paryskiej. Interesująco przedstawia się różne definicje małżeństwa, inspirowane prawem rzymskim. W nurcie zainteresowań Autora pozostaje jednak przede wszystkim sakramentalna natura związku małżeńskiego. Rozwijając ten właśnie wątek swojego wykładu ks. Rychlicki jasno ukazuje pogłębienie przez teologię scholastyczną sensu wyniesienia małżeństwa naturalnego do godności sakramentu, przyjmowanego przez Ojców Kościoła i pisarzy wczesnochrześcijańskich. Zauważa, że teologiczna forma sakramentalnej natury małżeństwa rozwijała się w kontekście kontrowersji w przedmiocie odniesień pomiędzy wzajemną zgodą stron i relacjami cielesnymi w małżeństwie, trwającej w XI i XII stuleciu. Ewolucja od „mysterion” do „sacramentum”, której podstawą stała się liturgia, sprawiła, iż małżeństwo zaczęto postrzegać jako rzeczywistość, która staje się sakramentem czyli znakiem żywej jedności istniejącej między Chrystusem i Kościołem, zapowiedzianym w małżeństwie naturalnym i przez Chrystusa wyniesionym na płaszczyznę znaku zbawczego. W efekcie dyskusji teologicznej trwającej w średniowieczu utrwaliła się doktryna, w myśl której małżeństwo w całej swej strukturze jest sakramentem. Zdolność przekazywania łaski sakramentalnej nie była związana – w założeniach tej koncepcji – ani ze zgodą małżeńską, ani z dopełnieniem jako takim, lecz z samym węzłem małżeńskim. Tutaj właśnie wystąpiła różnica pomiędzy patrystyczną i scholastyczną doktryną na temat nierozzerwalności małżeństwa (teologowie scholastycy przyjmowali niemożliwość rozwiązania małżeństwa).

Wspomniane przejście od patrystycznej koncepcji sakramentu (jako „zawierającego” łaskę) do koncepcji scholastycznej (sakramentu „powodującego” łaskę jako jego przyczyna) stało się źródłem trudności w rozwiązaniu problemu sakramentalności małżeństwa. Trudności te potęgowali kanoniści negujący zdolność zgody małżeńskiej do stanowienia przyczyny łaski, a także niektórzy teologowie poddający w wątpliwość zdolność zgody małżeńskiej (jako aktu czysto ludzkiego) do powodowania rzeczywistości nadprzyrodzonej. Autor nie pomija też problemu nurtującego w owym okresie teologów, jakim było zaliczenie małżeństwa do siedmiu sakramentów. Szerzej zajmuje się następnie antropologiczno-sakramentalną naturą małżeństwa (nadprzyrodzony związek i łaska sakramentalna; hilemorficzna koncepcja sakramentu małżeństwa).

W punkcie trzecim rozdziału ks. Rychlicki omawia kryzys zachodniej doktryny o sakramentalności małżeństwa. Na wstępie prezentuje małżeństwo jako rzeczywistość naturalną i powołanie w ujęciu teologii protestanckiej. Autor zauważa, że kryzys tradycyjnej doktryny o małżeństwie nastąpił już przed pojawieniem się reformacji. Cenna jest ocena źródłowej doktryny

protestanckiej o małżeństwie, która zanegowała sakramentalność małżeństwa. W dalszym ciągu czytelnik zapoznaje się z poglądami K.Bartha (spojrzenie na małżeństwo w historiozbawczym przymierzu łaski).

Rozdział IV pracy został poświęcony refleksji teologicznej nad biblijną motywacją doktryny o sakramentalności małżeństwa w czasach nowożytnych. Punktem wyjścia dla Autora jest tutaj sakrament małżeństwa w doktrynie Soboru Trydenckiego. Doktryna ta została przedstawiona przez Autora w sposób jasny i przejrzysty z uwypukleniem wątku sakramentalności małżeństwa, określonej przez Sobór jako dogmat. Uzasadniając tę prawdę Sobór oparł się głównie na powszechnej tradycji Kościoła. Również pogłębiony jest wykład ks. Rychlickiego na temat rozwoju doktryny o małżeństwie w okresie potrydenckim. Autor podkreśla, że teologowie okresu od końca XVI do połowy XVII w. nie ograniczali się jedynie do wykładu na temat myśli Tridentinum, lecz ciągle ją pogłębiali i rozwijali. W doktrynie tej ważne miejsce zajmuje kwestia ustanowienia sakramentu małżeństwa, istotnych elementów znaku sakramentalnego, szafarza sakramentu małżeństwa oraz relacji umowy i sakramentu.

Z kolei Autor zajmuje się sakramentem małżeństwa w doktrynie Soboru Watykańskiego II. Personalistyczna koncepcja małżeństwa stanowi tutaj moment istotny. Zatrzymując się dłużej nad sakramentalną naturą małżeństwa ks. Rychlicki w swojej dogmatycznej refleksji nad tą kwestią ukazuje najpierw małżeństwo w misterium Chrystusa i Kościoła, następnie zaś wskazuje na miłość jako motyw i istotny element małżeństwa. Gdy chodzi o ten ostatni wątek, Autor przeprowadza gruntowną analizę pojęcia miłości małżeńskiej w ujęciu konstytucji „*Gaudium et spes*”, udziela odpowiedzi na pytanie o rolę „*amor coniugalis*”, zatrzymuje się nad wzajemną relacją między miłością małżeńską i instytucją małżeństwa (czy zgoda małżeńska jest „skuteczną przyczyną” małżeństwa – s. 349, czy raczej przyczyną sprawczą?), wreszcie koncentruje się na relacji przymierza małżeńskiego i sakramentu. Co się tyczy tej ostatniej kwestii, Autor zauważa, że patrystyczna i scholastyczna interpretacja perykopy z Listu do Efezjan (5, 21–33) pozwalająca przyjąć, że sakramentalność związku małżeńskiego wynika z faktu, że małżeństwo chrześcijańskie przekazuje małżonkom łaskę, została pogłębiona przez Sobór Watykański II. Sobór ten ujmując sakramentalność małżeństwa w relacji do przymierza miłości Chrystusa z Kościołem „wyprowadza jednoznaczny wniosek, że miłość oblubieńcza Chrystusa do Kościoła jest źródłem miłości małżeńskiej i przyczyną łaski” (s. 350). Zdaniem Ojców Vaticanum II, przymierze małżeńskie jest znakiem wskazującym na relację miłości Chrystusa do Kościoła. Dzięki zaś łasce wypływającej z tej relacji odtwarza w sobie sakramentalnie rzeczywistość zbawczą.

Praca stanowi cenne studium dogmatyczne ukazujące problem sakramentalności małżeństwa. W znacznej mierze wypełnia ona lukę istniejącą w dotychczasowej literaturze teologicznej. Przedstawia ona nie tylko biblijno–historyczny rozwój teologii małżeństwa, lecz także „wydobywa” jego treść dogmatyczną. Wydaje się, że Autor osiągnął swoje zamierzenie, jakim było uzasadnienie właściwego sensu sakramentalności małżeństwa w świetle teologii przymierza oraz ukazanie rozwoju dogmatu katolickiego o sakramentalności małżeństwa.

Źródłami opracowania pozostają: Pismo Święte, pismo Ojców Kościoła, pisma teologów epoki średniowiecza oraz dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Poza tym Autor bardzo szeroko nawiązał do literatury, której wykaz jest imponujący. Obrona przez ks. Rychlickiego metoda umożliwiła mu przeprowadzenie bardzo starannej i pogłębionej analizy tak znacznej ilości dokumentów i pism. Umożliwiła również ukazanie długiej ewolucji myślenia teologicznego wraz ze wszystkimi problemami, przed jakimi stawała myśl teologiczna.

Ważnym walorem pracy jest dobry język, ułatwiający lekturę obszernego dzieła.

Pracę ks. dra hab. Cz. Rychlickiego należy polecić nie tylko biblistom, patrologom i dogmatykom, lecz także kanonistom zajmującym się prawem małżeńskim.

Ks. Wojciech Góralski

Ryszard Sztymiler. Istotne obowiązki małżeńskie. Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej. Warszawa 1977 ss. 549

W ramach monografii wydawanych przez Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie ukazała się w 1997 roku publikacja, autorstwa Ks. dra hab. R. Sztymilera, poświęcona istotnym obowiązkom małżeńskim. Studium to, interesujące pracowników sądów kościelnych, osoby pracujące w duszpasterstwie rodzin, małżonków oraz przygotowujących się do założenia rodziny, jest pierwszym systematycznym opracowaniem praw i obowiązków małżeńskich, będących przedmiotem nowej normy prawnej, zamieszczonej w kan. 1095 KPK. Określenie tych praw i obowiązków, stanowiących przedmiot zgody małżeńskiej, jest bardzo ważne. Od ich bowiem znajomości, akceptacji, zdolności do podjęcia oraz woli ich właściwego wypełnienia zależy ważność samego małżeństwa.